

УДК 130.2

**ПРОБЛЕМА ОЧЕВИДНОЇ РОЗУМНОСТІ
В ФІЛОСОФІЇ Г. ГАДАМЕРА****PROBLEM OF EVIDENT REASONABLENESS
IN GADAMER'S PHILOSOPHY****Данканіч Р. І.,**кандидат філософських наук, доцент
кафедри філософії, Дніпровський національний
університет ім. Олеся Гончара (Дніпро, Україна),
e-mail: rimma_dankanich@ukr.net, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-4968-678X>**Duncanich R. I.,**Candidate of Philosophy, Associate Professor,
Department of Philosophy, Dniprovsky National
University Oles Gonchar (Dnipro, Ukraine),
e-mail: rimma_dankanich@ukr.net, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-4968-678X>

Hans-Georg Gadamer розглядає проблему істини як достовірного знання у співвідношенні з методами осягнення дійсності. Він приходить до висновку про те, що науково-раціональне мислення не здатне відтворити істину буття в повній мірі через основні принципи науковості яким мусить відповідати наука. Науковий метод виключає внутрішній досвід і історичність, цим самим втрачаючи здатність, з точки зору Г. Гадамера, отримувати достовірне знання про дійсність як таку. Тому філософ виступає з критикою картезіанського раціоналізму. За його словами процес пізнання, в його епистемологічному спрямуванні, ставить питання: як можливе пізнання? Але Г. Гадамер вважає, що розуміння дійсності стає можливим завдяки досвіду, який і забезпечує істинність пізнання, бо справжньою данністю виступає не пізнання як таке, а взаємозв'язок життя і свідомості. Г. Гадамер впевнений в тому, що наукова методологія, яку створив Р. Декарт, не тільки не спроможна встановити істину, але її сприяє її спотворенню. На думку Г. Гадамера, у В. Дільтея відсутня внутрішня цільність у мисленні, яку він назвав «неподоланим картезіанством». Для Г. Гадамера дієво-історична свідомість володіє структурою досвіду. Поняття досвіду, на його думку, відіграє найголовнішу роль в розвитку наук про природу. На відміну від попередньої теорії досвіду, яка розвивалася філософією Нового Часу, і була, виключно, орієнтована на науку, Г. Гадамер відкриває внутрішню історичність досвіду.

Ключові слова: дійсність, раціоналізм, очевидна розумність, науковий метод, В. Дільтей, досвід, пізнання, життя, достовірність, науки про дух (Geisteswissenschaft), істина, рефлексія, сумнів.

Hans-Georg Gadamer considers the problem of truth as reasonable knowledge in correlation to examination methodology of reality. He states that rational knowledge cannot fully grasp the truth of being, because of scientific methodology and scientific principles. According to Gadamer, scientific method excludes inner experience and historicity. For this reason, traditional knowledge about reality is being lost. Philosopher has also criticizes Descartes' idea of rationality. In that connection, Gadamer raised the question of possibility of knowledge. Gadamer argues that understanding of reality is only possible because of experience, which provides validity of knowledge. The true reality is given in non-scientific categories and notions, besides, it is a deep link between life and reality. German philosopher asserts, that Descartes scientific methodology cannot disclose truth about the given reality and the world. Gadamer states that rationalism obscure and distort truth. Another important issue to Gadamer is Dilthey relation to Rene Descartes. Gadamer notes that Wilhelm Dilthey's ambiguity is a result of the unresolved Cartesianism from which he depends. For Gadamer, however, the concept of experience accurately represent the true meaning of humanities (Geisteswissenschaft). As opposed to epistemological character of experience in the period of modern philosophy of seventeenth century, Gadamer notes that authentic experience cannot be scientific. Philosopher states that the experience of truth is the encounter with personal and historical. Thus, Gadamer's reflections on experience have only one goal, they are intended to highlight a model of experience and a different concept of truth from that of the natural sciences.

Keywords: reality, rationalism, evident reasonableness, scientific method, W. Dilthey, experience, knowledge, life, validity, humanities (Geisteswissenschaft), truth, reflection, doubt.

Сучасний світ несе в собі відбиток всезагальної кризи людського існування. Суспільство втрачає цілісність світобачення в поглядах на минуле,

теперішнє і майбутнє. Сучасні виклики ставлять людину перед питанням: «Чи правильно я розумію світ? Що таке дійсність? Як відрізнити дійсність від ілюзії? Що є справжнім і несправжнім?»

Філософія як форма суспільної свідомості також потерпає, інколи, стаючи неспроможною здійснити акт «запитування» буття, у гайдеггерівському розумінні, де «запитування» означає «прокладання шляху». В даному контексті планетарна криза в більшій мірі охоплює філософію ніж науку, оскільки наука, за словами М. Гайдеггера, не мислить [1, с. 155], а філософія є джерелом думки. Сьогодні спостерігається тенденція до втрати філософією здатності «схоплювати час». Втрачаючи таку здатність, філософія, ймовірно, може втратити своє призначення, перетворюючись на ремесло, тобто ідеологію суспільства споживання. Криза в філософії стає можливою ще і тоді коли остання втрачає здатність здійснювати так зване «зняття» в гегелівському розумінні. Адже філософія, за Гегелем, це час, осягнутий в думці [5, с. 53].

Дана проблема спонукає до повернення в традицію історико-філософського осмислення дійсності. Класична філософія ставила за мету не довільне пізнання навколишнього світу, а таке пізнання, за допомогою якого стало можливим отримання людством не варіативного, а достовірного знання про дійсність.

Класична традиція характеризувалася двома напрямками пошуку наукового методу пізнання: раціоналістичним і емпіричним. Раціоналізм представлений таким іменами, як: Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц і Б. Паскаль Н. Мальбранш, Х. Вольф та ін. Емпіризм Нового часу впроваджувався Ф. Беконом, Т. Гоббсом, Д. Локком, Д. Юмом, Дж. Берклі та ін.

Представник німецької класичної філософії Г. Ф. В. Гегель в роботі «Вступ до філософії права» наголосив про проблему розуміння дійсності. Він стверджує, що питання про відношення філософії до дійсності містить багато непорозумінь. Точка зору Г. Ф. В. Гегеля проблема полягає в тому, що не всі розуміють філософію як метод осягнення дійсності. На його думку, філософія – це проникнення в розумне, тобто, осягнення належного і дійсного. У той же час філософія не покликана вивчати потойбічне начало, в наслідок вивчення якого, стверджує Г. Ф. В. Гегель, ми отримуємо хибне однобоке твердження.

Отже, постулат Г. Гегеля, що «розумне те дійсне, і, що дійсне те розумне», покликаний відігравати роль константи пізнання. Обгрунтовуючи свій постулат, Г. Ф. В. Гегель стверджує, що даного переконання мусить дотримуватися кожна безпосередня свідомість як і філософія. Саме з цього твердження філософія мусить виходити у своєму дослідженні, як духовного так і природного універсуму [5, с. 51].

Але «коперніканський переворот» І. Канта поставив під сумнів можливості людського розуму, що сприяло появі неklasичного мислення. На відміну від класичного, неklasичне мислення засноване на ірраціоналізмі. Але і сьогодні актуальним залишається історико-філософський дискурс класичного і посткласичного мислення в контексті

пошуку і отримання істини, як достовірного знання про світ. За таких умов, особливо актуальною постає проблема знаходження нових методів досягнення дійсності.

Відомий німецький філософ Г. Гадамер виступив з критикою картезіанського раціоналізму. За його словами, процес пізнання, в його гносеологічному спрямуванні ставить питання: як можливе пізнання? Але Г. Гадамер вважає, що розуміння дійсності стає можливим завдяки досвіду, який і забезпечує істинність пізнання, бо справжньою данністю виступає не пізнання як таке, а взаємозв'язок життя і свідомості. Г. Гадамер впевнений в тому, що наукова методологія, яку створив Р. Декарт, не тільки не спроможна встановити істину, але й сприяє її спотворенню [6, с. 92].

Таким чином, як ніколи знову набуває актуальності питання про джерела і правомірності наших переконань по відношенню до реальності зовнішнього світу.

Дана проблема також стояла в центрі уваги і відомого німецького філософа В. Дільтея, тому, критикуючи раціоналізм Нового часу, в праці «Істина і метод», Г. Гадамер часто посилається на цього філософа.

Так, на думку В. Дільтея, для чистого уявлення зовнішній світ завжди залишається феноменом. Але у цілісній, волючій, чуттєво-уявлючій сутності людини, поряд з її самістю, одночасно, ніяк не з меншою достовірністю, дана зовнішня дійсність в якості життя, а не в якості чистої уяви.

Отже, людина знає про зовнішній світ не завдяки умовиводам від причинно-наслідкових зв'язків, і не в результаті відповідного мислячого процесу, а навпаки: ці уявлення про причину і наслідок є лише результатом абстрагуючого підходу до життя людської волі, що здійснюється розширенням горизонту досвіду. А в класичній традиції вважалось, що досвід дає лише інформацію про власні внутрішні уяви. Але життєва єдність, що дана природою, забезпечує сприйняття та відтворення цілісності зовнішнього світу в свідомості людини. Так само отримуються як дані і інші життєві єдності [2, с. 19].

З точки зору В. Дільтея, попередня теорія пізнання, як і в емпіризмі так і у І. Канта, пояснює досвід і пізнання, виходячи з фактів, що належать «голому уявленню». В. Дільтей вважає, що конструкції пізнання Дж. Локка, Д. Юма і І. Канта, не відтворюють повноту дійсного світу в мислені суб'єкта пізнання [2, с. 18]. В. Дільтей закидає класичній філософській традиції постулювання закостенілої апріорної здатності пізнання [2, с. 18].

Г. Гадамер вступає в полеміку з В. Дільтеєм з одного боку, йому імпонує дільтеєвська критика класичної теорії пізнання. А з іншого, Г. Гадамер вважає, що В. Дільтей залишається в полоні картезіанського мислення. На думку Г. Гадамера, у В. Дільтея відсутня внутрішня цільність у мисленні, яку він назвав «неподоланим картезіанством» [5, с. 241].

Теоретико-пізнавальне мислення В. Дільтея, з точки зору Г. Гадамера, про основи наук про дух не відповідає вихідним положенням його філософії

життя. Коли В. Дільтей говорить про знання і рефлексію, то він має на увазі не загальну іманентність знання життя, але направлений проти життя рух. Але в протилежність цьому традиція побуту, релігія і право опираються на знання про саме життя. З іншого боку, Г. Гадамер погоджується з В. Дільтеєм в тому, що вплив мислення на життя виходить із внутрішньої необхідності в постійній зміні чуттєвих сприйнятів, бажань і відчуттів, що утворюють єдину і постійну направленість життя [5, с. 242].

Г. Гадамер намагається обґрунтувати неспроможність теоретико-пізнавальної методології філософії Нового часу, по встановленню, повною мірою, оскільки істина в гносеологічному розумінні, розглядається як досягнена дійсність. Г. Гадамер не погоджується з раціоналістичною методологією, яка, на його думку, відкидає все, що не відповідає науковому методу пізнання, тобто не може бути перевіреним в будь-який час. Що ж відкидає науковий метод?:

Поза його увагою залишається сукупність усіх компонентів життя, і, в першу чергу, внутрішній досвід. Саме тому, на думку Г. Гадамера, виникає такий напрямок в неklasичній філософії як філософія життя, провідне місце в якому належить В. Дільтею. В філософії життя акт мислення стає іманентним самому життю і здійснюється в об'єктивації духу: в релігії, праві, моралі, на котрі спирається індивід в той момент, коли підкорює себе об'єктивності суспільства. Однак Г. Гадамер вбачає у поглядах В. Дільтея не послідовність в критиці раціоналізму. Більш того, деякі постулати наукової методології Дільтея, на думку Г. Гадамера, сприймає як очевидну розумність [5, с. 468].

Дільтей пропонує враховувати точку зору «рефлексії» і «сумніву» і впроваджувати її у всіх формах наукового мислення [4, с. 242].

Таким чином, німецький філософ вважає, що тут В. Дільтей мислить в «стилі» Р. Декарта, де рефлексія ламає дійсність життя, традиційні норми моралі, релігію, позитивне право, які потребують нового упорядкування [5, с. 243]. За словами Г. Гадамера, В. Дільтей описує особливий ідеал наукового просвітництва, обґрунтовуючи, таким чином, причину його неспівпадіння з іманентною свідомістю життя. Адже саме проти цього «інтелектуалізму» Просвітництва В. Дільтей і виступив в філософії життя.

Аргументуючи свою критику, Г. Гадамер розкриває три модуси достовірності. Перший модус достовірності заснований на переконанні, що пройшло через сумніви і відрізняється від іншої достовірності, що знаходиться в людській свідомості з її цінностями, метою, принципами, усталеними поглядами і претендує на безумовність. Таку достовірність Г. Гадамер називає безпосередньою життєвою достовірністю. Але існує ще один модус достовірності, який Г. Гадамер називає модусом науки. Це достовірність, на яку спирається Р. Декарт. Вона є результатом критичного методу, який намагається зробити значиме виключно безсумнівним.

Отже, така достовірність, на думку Г. Гадамера, не з'являється із сумніву і його подолання, навпаки,

вона передує сумніву, тому принцип універсального сумніву Р. Декарта постає як деякий експеримент штучного і гіперболізованого сумніву, який призводить до *fundamentum inconcussum* самосвідомості.

Відтак, з метою забезпечення надійності своїх результатів методична наука, у своїй суті, сумнівається у всьому, в чому тільки можна сумніватися.

Отже, основною проблемою В. Дільтея є те, що він в основі наук про дух *Geisteswissenschaft* не встановлює різниці між методичним сумнівом Р. Декарта і сумнівом, що виникає в людині сам по собі, природньо. Саме через це – В. Дільтей вважає, що життєва достовірність знаходить своє завершення в науковій достовірності. Г. Гадамер пояснює причину такого роздвоєння в поглядах В. Дільтея. Це відбувається через його пошук твердого підґрунтя у вигляді певної методики для захисту від негативних реальностей життя. Для В. Дільтея негатив життєвих обставин – це недостовірність і незабезпеченість життя, подолання якої він знаходить, все ж таки не в життєвому досвіді, а в науці [3, с. 243]. Картезіанська форма руху від сумніву до достовірності мала для В. Дільтея безпосередньою очевидність, бо, на думку Г. Гадамера, він є дитиною Просвітництва. Розхитування авторитетів, з точки зору Г. Гадамера, для В. Дільтея відповідає не тільки теоретико-пізнавальним потребам в обґрунтуванні природничих наук, але й охоплює знання цінностей і мети, з чого В. Дільтей робить висновок, що дух мусить з самого себе вивести справжнє знання.

Проблема в тому, що природознавство розглядає природу не як єдине ціле, а як щось чуже в потоці подій, на які вона встановлює певні обмеження, але ці обмеження і забезпечують достовірність. Г. Гадамер, обґрунтовуючи причини звернення В. Дільтея до романтичної герменевтики, стверджує, що з її допомогою В. Дільтей намагається знайти компроміс між історичною сутністю досвіду і способом пізнання наук, тобто узгодити спосіб пізнання наук про дух з методологією природничих наук. В цьому контексті В. Дільтей розглядає поняття об'єктивності. З точки зору В. Дільтея, об'єктивність наук про дух (філософська об'єктивність) мусить строго відповідати об'єктивності природничих наук. Однак романтична герменевтика відрізняється від філософської герменевтики тим, що не враховує історичну суть досвіду, стверджуючи, що предмет пізнання – це текст, який треба розшифрувати і зрозуміти в його власному смислі. Для романтичної герменевтики завжди зустріч з текстом – це все одно, що зустріч духа з самим собою. Будь-який текст ніколи не являє собою певне завдання, оскільки містить в собі тільки сам текст, твір, дух. Отже, зразком герменевтики у В. Дільтея є досягнення конгеніального розуміння у відношенні між «Я» і «Ти». Тому розуміння текстів містить в собі відповідність «Я», що надає можливість достатньої адекватності для розуміння «Ти». Думку автора треба розуміти безпосередньо з авторського тексту. Г. Гадамер стверджує, що для В. Дільтея філологічний метод має свої переваги в тому, що здійснює розуміння і адаптацію різних духів і часів. Наприклад, минулий дух у філологічному методі може бути

представленим як сучасний, чужий – як близький. Саме з допомогою філологічного метода В. Дільтей обґрунтовує рівність наук про дух з природничими науками. Як природничі науки, аргументуючи свою діяльність, звертаються до дійсного за роз'ясненням, так і науки про дух задають питання текстам.

Відтак, завдання В. Дільтея, з точки зору Г. Гадамера, полягає у гносеологічному виправданні наук про дух, розуміючи історичний світ як текст, що підлягає розшифруванню. Наслідком такої методики стало те, що історія врешті-решт була зведена до історії духу. Висновок Г. Гадамера з цього приводу однозначний: В. Дільтей, в результаті власного напівспростування, напіввизнання гегельовської філософії духа, сповідує дану редукцію.

Отже, герменевтика для В. Дільтея – це не просто засіб, це – універсальне середовище історичної свідомості, для якого пізнання істини міститься в одному слові – життя, тому для В. Дільтея очевидна розумність – це не раціональні умовиводи, позбавлені життєдайного сенсу, а саме життя, в його багатогранності і неповторності [3, с. 244].

Таким чином, Г. Гадамер, критикуючи картезіанство, стверджує, що справжнє пізнання здійснюється лише в досвіді. Для Г. Гадамера дієво-історична свідомість володіє структурою досвіду. Поняття досвіду, на його думку, відіграє найголовнішу роль в розвитку наук про природу. На відміну від попередньої теорії досвіду, яка розвивалася філософією Нового часу, і була, виключно, орієнтована на науку, Гадамер відкриває внутрішню історичність досвіду. А метою науки, з його точки зору, є здійснення об'єктивності досвіду, тобто звільнення досвіду від будь-якої історії [3, с. 352]. Г. Гадамер вважає, що не тільки природничі науки, але і науки про дух, також досягають об'єктивності за допомогою історико-критичного методу за рахунок того, що досвід, який лежить в основі пізнання, має відтворюватися для всіх і кожного. У зв'язку з тим, що у науці експеримент зобов'язаний гарантувати можливість повторної перевірки, в ній виключається присутність історичного досвіду. Адже для науки будь-який досвід має значення лише тоді, коли він підтверджується, тому принциповим є – повторюваність досвіду. Як ми знаємо, метою науки є отримання істини. І досягає наука даної мети саме за допомогою об'єктивованого досвіду. Дане дослідження потребує подальшого розгляду і містить глибоку дослідницьку перспективу.

Список використаних джерел

1. Хайдеггер, М., 1991. 'Разговор на проселочной дороге', М.: Высшая школа. // Hajdegger, M., 1991. 'Razgovor na proselochnoj doroge (Conversation on country road)', М.: Vysshaja shkola.
2. Dilthey, W., 1990. 'Einleitung in die Geisteswissenschaften: Versuch einer Grundlegung für das Studium der Gesellschaft und der Geschichte', Bd.1.
3. Gadamer, HG., 1999. 'Hermeneutik I: Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik, Mohr Siebeck', Tübingen, Bd.1.
4. Gadamer, HG., 1993. 'Hermeneutik I: Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik, Mohr Siebeck', Tübingen, Bd.2.
5. Hegel, GFW., 1983. 'Philosophie des Rechts: d. Vorlesung von 1819/20 in e. Nachsehr', Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.
6. Lawn, C., Keane, N., 2011. 'The Gadamer dictionary'.